

JÓ-E AZ, HA HITTEL KÖZELÍTÜNK A BIBLIA SZÖVEGÉHEZ?

SZABADOS ÁDÁM

Tegyük fel, hogy két ember azonos felkészültséggel és alapossággal közelít a bibliai szöveghez, de egyikük azzal az előfeltevéssel olvassa, hogy az pusztán egy vallási meggyőződésektől befolyásolt ókori dokumentum, a másik viszont ugyanezt az ókori dokumentumot Isten megbízható kijelentésének tartja. Melyiküknek van nagyobb esélye arra, hogy közelebb kerüljön a szöveg valódi jelentéséhez? (A kérdésem persze arra a bátor előfeltevésre épít, hogy a szövegeknek van jelentésük.)

Ahhoz, hogy a kérdést megválaszolhassam, egy kis kitérőt kell tennünk az episztemológia (ismeretelmélet) világába. A felvilágosodás óta egészen a közelmúltig uralkodó karteziánus ismeretelmélet a kételyre alapozta a bizonyosságot. Azt tartotta kívánatosnak, hogy a vizsgálódó egyén tegye félre előfeltevéseit, előzetes meggyőződéseit, sőt, egész szubjektumát, és úgy közelítsen a megfigyelése tárgyához, hogy a szubjektív megfigyelő és a megfigyelés tárgya lehetőleg ne keveredjen egymással, a kettő közötti kölcsönhatás ne befolyásolja a megfigyelést. Eszerint a kétely mint eszköz biztosítja az objektivitást, a hit mint előfeltevés viszont károsan befolyásolja a megfigyelést. A megfigyelőnek semlegességre és tudományos közömbösségre kell törekednie. Descartes nyomán elindulva Kant azt is leszögezte, hogy a tiszta értelem vizsgálódása nem terjedhet ki az immanens világon túli területekre, a tiszta értelem világa és a hit világa szükségszerűen elválík egymástól.

A felvilágosodás ismeretelmélete egészen a közelmúltig a Biblia tudományos vizsgálatában is egyeduralkodó lett. A teológiai iskolák többségében azt tanították, hogy az a jó, ha a megfigyelő megfelelő távolságot tart a bibliai szövegtől, és megfigyelését a kétely vezeti. A szöveg helyes értését a kételyre alapozó (vö. Descartes), és a transzcendens okokat eleve kizáró (vö. Kant) történeti-kritikai módszer megfelelő alkalmazása garantálja. Persze a kétely pusztító erővel hatott a Biblia történeti megbízhatóságáról alkotott képre, de mivel a cél a végső bizonyosság volt, ehhez pedig a karteziánus rendszerben a kétely vezetett, ezt az áldozatot meg kellett hozni.

A felvilágosodás óta újból és újból felbukkantak ébredési mozgalmak, melyek szembe mentek a történeti-kritikai módszerrel, és valamiféle „hermeneutica sacra” mellett érvelve a hitet elengedhetetlennek tartották a bibliai szöveg helyes értéséhez. Ezek a mozgalmak a karteziánus dogmák világában automatikusan zárták ki értelmezéseiket a komolyan vehető eredmények sorából. A felvilágosodás *egész rendszerének* – a kételyre alapozó módszernek és a tudományos objektivitás mítoszának – kellett megrendülnie ahhoz, hogy a hit újból pozitív szerepet kapjon a megismerésben. Kierkegaard 19. századi episztemológiája (mely tagadta, hogy a szubjektum leválasztható a megismerés tárgyáról) botot dugott ugyan a küllők közé, de a rendszert még jó száz évig vitte előre a lendülete. A karteziánus ismeretelmélet egyeduralmát

egészen váratlan irányból érte végzetes ütés. A 20. század közepén magán a tudományelméleten belül születtek olyan munkák (pl. Polányi Mihály illetve Thomas Khun művei), melyek kimutatták mind a kétely módszeréről, mind a tudományos semlegesség ideáljáról, hogy azok alapvetően elhibáztak és félreismerik a tudományos kutatás és felfedezés valódi folyamatait. A szubjektív megfigyelőt nem csak nem kívánatos, de nem is lehetséges kizárni a megfigyelés folyamatából. A tudományelméleti szemléletváltásra ráerősítve mind Alasdair MacIntyre mind Marjorie Grene filozófiai életműve, mely a megismerő és a megismerés tárgya közti kapcsolatot hangsúlyozta, végleg erodálta a felvilágosodás episztemológiai talapzatát.

A karteziánus ismeretelmélet megrendülése hatalmas teret nyitott meg a bibliai hermeneutika számára. A tudományos objektivitás mítoszát elvetve Gadamer és mások inkább az olvasó és a szöveg horizontjának találkozásáról kezdtek beszélni. Új megvilágításba került a hit szerepe is a Biblia tanulmányozásában. Visszatérve a fenti két emberre, akikkel a cikket indítottam: míg a történeti-kritikai módszer azt feltételezte, hogy az első semleges, közömbös állásponttól közelít a szöveghez, a második viszont elfogultan, előfeltevésekkel, ma már esetükben inkább kétféle elfogultságról, kétféle hitről beszélünk. Az egyik hit kizárja a természetfeletti okokat és az értelem autonómiáját feltételezi, meghatározva a kutatás eredményét, a másik hit nyitott univerzumban gondolkodik, melyben a transzcendens megjelenhet az immanens világban, szintén befolyásolva az eredményt. Az egyik hit az ókori bibliai dokumentumok mögött meghúzódó vallási meggyőződéseket ballasztként, vagy szintén megfigyelhető jelenségekként látja, a másik feltételezi, hogy ezen vallási meggyőzések a helyes perspektívában láttatják és értelmezik a történéseket, hiszen maga Isten nyilvánul meg általuk. Az első hit módszertani ateizmust eredményez, a második Istentől függő értelmet.

A valódi kérdés tehát nem az, hogy jó-e, ha hittel közelítünk a Biblia szövegéhez, hanem az, hogy a hit, mellyel a Biblia szövegét olvassuk, közelebb visz-e bennünket a szöveg jelentéséhez, vagy inkább eltávolít tőle. Vanhoozer szavaival: vendégül látja a Bibliát vagy megerősokolja? Mivel mindannyian a hitünk által látjuk a valóságot, van egy ehhez kapcsolódó további kérdés is. Végleg foglyai vagyunk saját előzetes meggyőződéseinknek, ami viszonylagossá – és ebből kifolyólag végső soron érdektelenné – tesz minden vizsgálódást, vagy esetleg képes külső erő úgy befolyásolni az előfeltevéseinket, hogy az a szöveggel való találkozáskor valódi értéshez vezessen? Máshogyan fogalmazva: van-e Szentlélek?